

TAJEMNICE
INFERNO

DAN BURSTEIN
ARNE DE KEIJZER

TAJEMNICE
INFERNO

ŚLADAMI DANTEGO
I DANA BROWNA

Przełożyła
Magdalena Loska

Wydawnictwo Astra

Tytuł oryginału:
Secrets of Inferno
In the Footsteps of Dante and Dan Brown

Copyright © 2013 by Squibnocket Partners LLC

Wszystkie prawa zastrzeżone. Poza uczciwym, osobistym korzystaniem w celu nauki, badań, analizy albo oceny, przewidzianym w Ustawie o Prawach Autorskich, Projektowych i Patentowych z 1988 r., żadna część tej publikacji nie może być reprodukowana, przechowywana w bazach danych ani transmitowana w żadnej postaci ani żadnymi środkami przekazu – elektronicznie, elektrycznie, chemicznie, mechanicznie, optycznie, przez fotokopie ani w żaden inny sposób – bez uprzedniej, pisemnej zgody właściciela praw autorskich.

© Copyright for the Polish edition by
Wydawnictwo Astra s.c.
Kraków 2013

Przekład:
Magdalena Loska

Przygotowanie edycji:
Jacek Małkowski

Redakcja:
Aleksandra Marczuk
Jacek Małkowski

Skład i przygotowanie do druku:
Wydawnictwo Astra s.c.

Wydanie I
Kraków 2013

ISBN 978-83-89981-66-1

Wydawnictwo Astra
31-026 Kraków
ul. Radziwiłłowska 26/2
tel. 12 292 07 30, 602 256 638

www.wydawnictwoastra.pl
www.facebook.com/WydawnictwoAstra
wydawnictwo@astra.krakow.pl

Prowadzimy sprzedaż wysyłkową
www.sklep.wydawnictwoastra.pl

Dla Julie, mojej Beatrycze... kobiety z mych snów
i ucieleśnienia marzeń każdego dnia mego życia.

I dla Davida, który jak pradawny król żydowski w *Raju* Dantego,
potrafi walczyć z Goliatami tego świata
i tworzyć filozofię oraz poezję.

Dan Burstein

Dla Helen i Hannah, z miłością.
„Słowa tego nie wyrażą”.

Arne de Keijzer

„Potem otwarła tom wierszy
I podała mi go
Autorem był włoski poeta
Z trzynastego wieku
A każde ze słów czystą prawdę niosło...”

Bob Dylan, *Tangled Up in Blue*

Spis treści

| | |
|--|----|
| Od Wydawcy | 13 |
| Wprowadzenie | |
| Tajemnice Inferno. Śladami Dantego i Dana Browna | 16 |

Część I

Dante w XXI wieku

Moja wiosna z Dantem

| | |
|---|----|
| Dan Burstein, twórca, autor i współredaktor serii | 29 |
|---|----|

Dan Brown i przypadek „niewłaściwego” Dantego

| | |
|---|----|
| Teodolina Barolini, profesor filologii włoskiej na Uniwersytecie Columbia . . . | 45 |
|---|----|

Potępienie a demografia.

***Piećło* Dantego a *Inferno* Dana Browna**

| | |
|---|----|
| Alison Cornish, profesor filologii włoskiej w Instytucie Języków Romańskich i Literatury na Uniwersytecie Michigan . . . | 56 |
|---|----|

Dante jako humanista, radykalny reformator i quasi-starotestamentowy prorok

| | |
|--|----|
| Wywiad ze Stevenem Botterillem, profesorem italianistyki na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley | 67 |
|--|----|

**Nieodwracalne zmiany gatunku
wprowadzane bez kontroli literatów.
Inferno Dana Browna jako
przykład nowoczesnej parodii**
Glenn W. Erickson, profesor filozofii,
Universidade Federal do Rio Grande do Norte w Brazylii 79

**Groteskowa, ale nie absurdalna. Powieść *Inferno*
Dana Browna ma więcej z Dantego niż się może wydawać**
Giuseppe Mazzotta, profesor nauk humanistycznych i italianistyki
wyróżniony przez The Sterling Foundation, Uniwersytet Yale 91

**Dlaczego Czytelnicy powieści *Inferno* Dana Browna
powinni przeczytać *Pieczęto* lub całą *Boską komedię* Dantego**
William Cook, wybitny emerytowany profesor historii,
Uniwersytet Stanowy Nowego Jorku, Geneseo 98

**Od Dantego do Waszyngtona: impas,
stronniczość i frakcyjność to grzechy śmiertelne,
które zaprowadzą nas do *Pieczęto***
Dan Burstein, twórca, autor i współredaktor serii 104

**Co skrywa welon tajemnicy?
Światy równoległe i echa *Pieczęto* w powieści *Inferno***
Dan Burstein, twórca, autor i współredaktor serii 112

Część II

Nowy wspaniały świat

**Poglądy Dana Browna na temat przyrostu
naturalnego, rozwoju techniki i transhumanizmu**
Arne de Keijzer, autor i współredaktor serii 130

Demografikcja

Joel E. Cohen, profesor demografii na Uniwersytecie Rockefellera,
wyróżniony przez Fundację Abby Rockefeller Mauzé,
profesor w Instytucie Nauk o Ziemi Uniwersytetu Columbia 144

„Chyba zwariowaliście, jeśli sądzicie, że na naszej planecie o ograniczonej pojemności liczba ludzi może rosnąć bez końca”

Wywiad z Paulem Ehrlichem, profesorem Fundacji Binga w Instytucie
Demografii na Uniwersytecie Stanforda, prezesem Stanford's Center
for Conservation Biology, autorem książki *The Population Bomb* 150

Koniec świata nie jest tak prawdopodobny jak kontratak ludzkości

Wywiad z Jamais Cascio, honorowym członkiem Instytutu Przyszłości,
pracownikiem Instytutu Etyki i Nowych Technologii 158

Nie jestem Zobristem

Wywiad z Laurie Garrett, ekspertem ds. Zdrowia Światowego
w Radzie Spraw Zagranicznych i autorką książki *The Coming Plague* 170

Transhumanizm i obietnica przyszłości

Wywiad z Natashą Vita-More, przewodniczącą i członkiem
zarządu Humanity+ oraz autorką książki *Transhumanist Manifesto* 177

„Nieważne, co sądzicie o przyszłości: ma sens, czy go nie ma. Ona już tu jest. Lepiej do tego przywyknąć”

Wywiad z Davidem Orbanem, futurologiem,
dyrektorem Dotsub i byłym prezesem Humanity+ 188

Nic już nie będzie takie jak przedtem

Wywiad z Gregorym Stockiem, biofizykiem, przedsiębiorcą
w dziedzinie biotechnologii, kierownikiem i inicjatorem
programu Medycyna, Technologia i Społeczeństwo
na wydziale medycznym Uniwersytetu Kalifornijskiego (UCLA) 198

Część III

Dan Brown zdemaskowany

Dan Brown, pisarz piekielny

David A. Shugarts, reporter śledczy,
autor *Tajemnic Syna Wdowy*, współredaktor serii. 214

„Potrzebuję kolejnej podpowiedzi”

Cheryl Helm, znawczyni szyfrów
i zagadek stosowanych przez Dana Browna 239

Część IV

Dantejski bedeker

Firenze: Dziennik z podróży po zakątkach Dantego

Dan Burstein, twórca, autor i współredaktor serii *Tajemnic* 250

Firenze. Album miasta

Julie O'Connor, fotograf sztuki i fotoreporterka 264

Rekwizyty Dana Browna: trzy kościoły o światowym znaczeniu

William Cook, zasłużony emerytowany profesor historii,
Uniwersytet Stanowy Nowego Jorku, Geneseo 281

Dolci: rozważania i medytacje nad Dantem i Danem Brownem

Dan Burstein, twórca, autor i współredaktor serii 286

Podziękowania 323

Noty o autorach 325

Część I

Dante w XXI wieku

Moja wiosna z Dantem

Dan Burstein,

twórca, autor i współredaktor serii

„Akcja powieści będzie się rozgrywać w Europie, najbardziej fascynującym miejscu, jakie odwiedziłem” – wyznał Dan Brown.

Stwierdzenie to padło w maju 2010 roku. Autor mówił wówczas, choć nie wprost, o powieści *Inferno*. W tym czasie był w połowie pracy nad nią. Dla nas, będących w branży „brownologicznej”, było jasne, że zanosì się na trudną grę. Jakie miasto autor miał na myśli? Współobserwatorzy poczynań Browna zaczęli dyskutować i dzielić się sugestiami na Twitterze. Według mnie chodziło o Stambuł. Po pierwsze takie przemycenie elementu edukacyjnego bardzo pasowało do stylu Dana Browna. Mówił „Europa”, a tak naprawdę miał na myśli Turcję, a znaczna część Amerykanów nie postrzega tego w większości muzułmańskiego kraju jako państwa europejskiego. W rzeczywistości Stambuł ma takie samo prawo do miana miasta europejskiego, jak wszystkie inne na tym kontynencie (a może nawet i większe). Przez wiele stuleci po upadku Rzymu tu znajdowała się stolica Cesarstwa Wschodniorzymskiego, co czyniło zeń najbogatsze i najpiękniejsze miasto w Europie. Po drugie wystarczyło zerknąć kilka razy na strony internetowe, by dowiedzieć się, że w grudniu 2009 roku Dan Brown odwiedził Stambuł i na zaproszenie Konsulatu Amerykańskiego wygłosił tam odczyt na temat związków między nauką i religią. Po trzecie Stambuł naprawdę jest fascynującym miastem.

Okazało się, że jednak nie miałem racji. Głównym miejscem akcji powieści jest Florencja. I mogę ostatecznie zgodzić się ze stwierdzeniem Browna, że jest to najbardziej fascynujące miejsce w Europie. Być może należy mi się nagroda pocieszenia, gdyż Stambuł, z jego niesamowitym kościołem, meczetem i muzeum Hagia Sophia, z jego bogatą wielokulturową tradycją wynikającą z położenia u skrzyżowania cywilizacji, w istocie okazuje się trzecim i ostatnim miejscem, do którego – po Florencji i Wenecji – udaje się Robert Langdon podczas swojej misji.

Gdy Dan Brown wraz z wydawcą na początku 2013 roku oficjalnie zakomunikowali, że następna przygoda Roberta Langdona zaprowadzi go do Florencji i będzie się rozgrywała wokół Dantego i jego *Boskiej komedii*, poczułem, jakby mnie wystrzelono wprost do Raju dla intelektualistów.

Od zawsze podziwiam i uwielbiam Dantego, a Florencja to jedno z moich ulubionych miejsc. Jednak nie czytałem *Boskiej komedii* od ponad czterdziestu lat.

Snując różne refleksje przy okazji zbliżających się moich 60. urodzin, odkryłem, że coraz bardziej pociąga mnie powrót do młodszej pasji pisania poezji. Przede wszystkim zacząłem zastanawiać się, czy nie spróbować swych sił w niektórych nowych gatunkach poetyckich i wówczas uświadomiłem sobie, że Dante – jako mistrz innowacji formy poetyckiej i samego języka włoskiego – mógłby mnie zainspirować. Z lubością oddałem się ponownej lekturze *Boskiej komedii* i zanurzyłem się – nawet jeśli tylko przelotnie – w świecie Dantego. Wiedziałem, że lektura klasyki może mi wiele dać, zwłaszcza w perspektywie realizacji nowych planów życiowych. I wiedziałem też, że pomoże w przygotowaniach do napisania czegoś sensownego o nowej książce Dana Browna.

Tak właśnie rozpoczął się okres, który nazwałem moją wiosną z Danem. Czytałem na nowo *Boską komedię* w przekładach na angielski Mandelbauma i Ciardiego, a także fragmenty wersji Henry’ego Wadswortha

Longfellowa, potem zaś przekład Clive'a Jamesa, który ukazał się w kwietniu, miesiąc przed premierą *Inferno*. Przebrnąłem przez ponad sto pozycji literaturoznawczych dotyczących Dantego, poczynawszy od doniosłego modernistycznego dzieła Ericha Auerbacha z początku XX wieku *Dante: Poet of the Secular World* (Dante jako poeta świata ziemskiego), skończywszy na opublikowanej w 2004 roku nowatorskiej książce Harriet Rubin *Dante in Love* (Zakochany Dante). Odkryłem też, choć nie ma w tym nic dziwnego, nieprawdopodobną obfitość prac naukowych o Danthem publikowanych w internecie. Prawie codziennie odwiedzałem strony „Digital Dante” Uniwersytetu Columbia i „Danteworlds” pod auspicjami Uniwersytetu Tekszańskiego w Austin (UT Austin).

Po zaznajomieniu się z głównymi trendami we współczesnych badaniach nad Danthem, wyszukałem nazwiska najciekawszych autorów i zaprosiłem ich do współpracy nad niniejszą książką. Czytelnik w rezultacie znajdzie tu wiele tekstów napisanych przez wiodących specjalistów w dziedzinie badań nad Danthem, takich jak: Teodolina Barolini, Steven Botterill, William Cook, Alison Cornish, Giuseppe Mazzotta i inni.

Wraz z rodziną odwiedziłem Florencję (co też relacjonuję w czwartej części niniejszej książki) oraz inne miejsca istotne dla życia Dantego. Ujrzałem tam samego Dantego tak, jak prawdopodobnie przedstawił go jego przyjaciel Giotto, największy malarz XIV wieku. Wizerunek ten stanowi część większego fresku na ścianach w Muzeum Narodowym w Palazzo del Bargello we Florencji. Detal przedstawiający portret Dantego znajdował się również na plakacie z okazji 700. rocznicy urodzin artysty, który pojawił się w życiu mojej rodziny, gdy byłem dzieckiem. Wciąż mam ten plakat. Stanowi on swoisty totem potwierdzający, jak istotną rolę nieustannie w moim życiu odgrywa ten twórca.

Któregoś cudownego kwietniowego popołudnia w Bolonii przeżyłem doniosłą chwilę. Otóż podczas odwiedzin w mieszkaniu przyjaciela okazało się, że jego taras wychodzi dokładnie na słynne dwie wieże miasta, które przed wiekami zainspirowały Dantego do napisania pierwszego wiersza. Pozostaje niejasne, czy Dante rzeczywiście uczęszczał na Uniwersytet Boloński, który już w czasach jego młodości był instytucją

o dwustuletniej tradycji i stanowił jeden z nielicznych ośrodków nauczania akademickiego średniowiecznej Europy. Historycy zgadzają się co do tego, że Dante odwiedził miejsce zwane dziś Santo Stefano, skupiające obecnie kompleks siedmiu kościołów i budynków przykościelnych, w których skład wchodzi również tysiącletnie lub nawet starsze krużganki z kolumnami zwieńczonymi kapitelami z gargulcami. Na kapitelach można zobaczyć postaci odbywające pokutę, uginające się pod ciężarem ogromnych głazów. Z mojej niedawnej lektury *Boskiej komedii* przypomniałem sobie, że Dante przedstawia dokładnie taką scenę podczas opisu swej wizyty w *Purgatorio* (Czyśćcu).

Podróżując w interesach oraz podczas weekendowych wyjazdów rekreacyjnych wysłuchałem (dwukrotnie) cyklu dwudziestu czterech wykładów na temat *Boskiej komedii* wygłoszonych przed dziesięcioma laty przez członków The Teaching Company – profesora Williama Cooka (który zgodził się napisać jeden z rozdziałów niniejszej książki) i profesora Ronalda Herzmana.

Odświeżyłem sobie również dzieła niektórych artystów i pisarzy, którzy w moim życiu odgrywali szczególną rolę, pragnąc dowiedzieć się więcej o ich zainteresowaniu Dantem i odnaleźć związki między ich twórczością a dziełem mistrza. W szczególności powróciłem więc do Jamesa Joyce’a, Samuela Becketta, Thomasa Stearnsa Eliota, Williama Blake’a i Auguste’a Rodina.

Znalazłem informację o tym, że Samuel Beckett, pisarz i dramaturg należący do przedstawicieli egzystencjalizmu, podobno umarł z egzemplarzem *Boskiej komedii* przy łóżku. Wydaje się, że w swych dziełach uznał postać gnuśnego Belacqua z *Purgatorio* Dantego za swe *alter ego*. Według jednego z krytyków zainteresowanie Becketta czekaniem jako fundamentalnym czynnikiem ludzkiej egzystencji – tak błyskotliwie przedstawionym w *Czekając na Godota* – odzwierciedla wątek poboczny początkowych części *Purgatorio*, w których pojawia się Belacqua.